

Redactioneel

Multiculturalisme en feminisme

Feminisme en emancipatie worden vaak als kenmerken van moderniteit gezien. Ze worden vaak, ook door mensen die doorgaans helemaal niet zo vrouwgezind zijn, aangegrepen om andere culturen te veroordelen of te diskwalificeren. Maar ook in feministische kringen zelf gaan er stemmen op die de onverenigbaarheid van feminisme en multiculturalisme benadrukken. Zo zorgde Cisca Dresselhuys van *Opzij* vorig jaar voor opschudding door te verkondigen dat zij op haar redactie geen journalistes met een hoofddoek zou toelaten. Eerder al had Susan Moller-Okin in een artikel uit 1999, 'Is multiculturalism bad for women?' gewezen op de gevaren van de vaak patriarchale minderheidsculturen voor vrouwen. Andere feministen hebben minder eenduidige visies op de complexe verhouding tussen multiculturalisme en feminisme. Baukje Prins en Sawitri Saharso wijzen in reactie op Dresselhuys op interne spanningen binnen het feminisme zelf, waarin streven naar gelijkheid en de mogelijkheden voor vrouwen om het eigen leven te bepalen naast elkaar staan.

Naar aanleiding van dergelijke vragen omtrent multiculturalisme en feminisme organiseerden het Siswo/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, de Nederlandse Onderzoeksschool Vrouwenstudies, Het Nederlands Genootschap Vrouwenstudies en de redactie van het *Tijdschrift voor Genderstudies* op 5 oktober 2001 het derde landelijk congres vrouwenstudies. In dit themanummer zijn een aantal bijdragen die tijdens het congres gepresenteerd zijn, opgenomen, waaronder de hoofdlezing van het congres door Helma Lutz, en de reactie daarop van Sawitri Saharso. Daarnaast publiceren we ook een inge-

korte versie van de oratie van Gloria Wekker, hoogleraar Gender en Etniciteit in Utrecht. Verbindend element tussen de congreslezing en de oratie is het intersectionele denken, waarin verschillende assen van sociale constructie naast elkaar worden behandeld, als een analyseschema om maatschappelijke ongelijkheid en identiteitsvorming te begrijpen. Dit denken wordt door Helma Lutz en Gloria Wekker gepresenteerd als een nieuw paradigma voor genderstudies in het begin van de 21ste eeuw.

Helma Lutz maakt duidelijk dat Dresselhuys' uitspraak niet te begrijpen is zonder etniciteit en klasse naast gender in ogenschouw te nemen: waarom zou zij anders wel secretaresses en schoonmaaksters met een hoofddoek accepteren en geen journalistes? Het feminisme van *Opzij* is verbonden met dominante vertogen over moderniteit, en Dresselhuys heeft zich als missie gesteld om 'hulp te bieden' aan vrouwen die het symbool van hun ongelijkheid nog niet durven af te werpen. In haar bijdrage presenteert Lutz verder een schema om multiperspectiviteit te analyseren: zij pleit voor een kruispuntdenken waarin gender, etniciteit, klasse, nationaliteit, seksualiteit, en andere factoren die bepalend zijn voor identiteit naast elkaar in beschouwing worden genomen. In totaal komt zij tot 14 differentieelijnen van genaturaliseerde sociale constructies die het sociale leven in sterke mate bepalen. Dit model vormt een analytisch instrument waarmee culturele analyses, maar ook bijvoorbeeld beleidsanalyses gemaakt kunnen worden. Voor Sawitri Saharso ligt de verhouding tussen feminisme en multiculturalisme gecompliceerder dan voor Helma Lutz. Waar de laatste volgens

Saharso kiest voor multiculturalisme, voelt zij zich gespleten tussen beide. Zij stelt een aantal dringende vragen bij het kruispuntmodel van Lutz. Ze laat zien dat dit model vooral betrekking heeft op de sociale representatie van identiteiten, en weinig handvatten geeft voor oplossing van politieke problemen. Het is eerder een analytisch dan een politiek instrument. Tevens geeft het kruispuntdenken als model waarin vooral de sociale constructie van identiteit wordt benadrukt, weinig zicht op de wijze waarop mensen hun leven in eigen hand kunnen nemen, en hun identiteit beleven.

Ook Gloria Wekker pleit in haar inaugurele rede voor een kruispunt- of intersectioneel denken, oftewel voor rekening houden met de gelijktijdige werking van gender, etniciteit, klasse en seksualiteit. Het gaat haar om de verknopingen van deze assen, die hun werking hebben op persoonlijk, symbolisch en maatschappelijk niveau. In haar lezing laat Wekker zien dat veel onderzoek waarin gender centraal staat kleurenblind is, en dat onderzoek waarin ras of etniciteit centraal staat, juist vaak weer genderblind is. Zij stelt zich ten doel om juist te laten zien dat gender altijd al een etnische betekenis heeft en etniciteit altijd al 'gegenderd' is.

In haar bijdrage stelt Saskia Poldervaart twee kritische kanttekeningen bij debatten over gender en multiculturalisme. Ten eerste wordt multiculturalisme, ook binnen genderstudies, te veel gelijkgesteld aan kleur of, vandaag de dag, aan de islam. Op deze wijze ontstaat er een blinde vlek voor de diversiteit in bijvoorbeeld de 'autochtone' Nederlandse cultuur. Ten tweede constateert zij dat zowel witte als zmv-feministen politiek te veel reduceren tot overheidspolitiek en geen oog meer hebben voor het sociale-bewegingskarakter van het feminisme. Protestbewegingen die vandaag de dag kwesties als seksisme, racisme en andere sociale ongelijkheden aan de orde stellen vallen zodoende buiten hun aandachtsgebied. Poldervaart pleit daarom voor een 'affiniteitspolitiek' en een 'resistance state of mind' waarbij er op thema's met diverse groepen samengewerkt kan worden en er

meer nadruk is op het veranderen van fundamentele ongelijkheden.

Anne-Claire Mulder brengt in haar opiniebijdrage een 'nieuw' of in elk geval een in feministische kringen vaak veronachtzaamd element in in de discussie over feminisme en multiculturalisme: religie. Zij laat zien dat de houding van het feminisme ten opzichte van religie zijn basis heeft in de Verlichting, waarin religie als irrationeel wordt afgedaan, maar dat in de hedendaagse theologie hele andere opvattingen bestaan over het spreken over God. Religieuze verhalen interpreteert zij als existentiële culturele verhalen, die voor de gelovige wel een waarheidskarakter hebben, maar niet meer af te doen zijn als irrationeel. Een postmoderne levensvisie en een postmodern feminisme beschouwt ze als onderdeel van een grote verzameling zingevende en identiteitsconstituerende verhalen. Uitgaan van deze visie op religie maakt het mogelijk om juist de overeenkomsten te gaan zien tussen verschillende visies op het leven bij feministes uit verschillende culturen.

In een artikel dat buiten het thema van dit nummer valt, bespreekt Conny Roggeband in haar artikel de wijze waarop de relatie tussen vrouwenbeweging en de staat het op de politieke agenda plaatsen van het thema seksueel geweld beïnvloedt. Zij laat zien hoe de verschillende politieke structuren in Spanje en Nederland, respectievelijk een autoritair dictatoriaal regime en een democratische traditie, van invloed zijn op de mogelijkheden voor sociale bewegingen, zoals de vrouwenbeweging, om zich te manifesteren. Verder biedt de Nederlandse overheid meer toegangsmogelijkheden voor sociale bewegingen. Desondanks is de Spaanse beweging succesvol gebleken, succesvoller zelfs dan de Nederlandse, vooral ten gevolge van het benutten van internationale politieke mogelijkheden en van de democratisering die na Franco is ingezet.

Beeldmateriaal

CKD, Katholieke Universiteit Nijmegen: Eugène Delacroix (1834) *Vrouwen van Algiers*. Detail.

EEN WESTERS BEELD VAN ORIENTAALSE VROUWEN IN DE NEGENTIENDE EEUW